

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Widénska gymnasiet
i Västerås kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19–20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Widénska gymnasiet avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor avseende geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesprogram och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras våren 2024.

Granskningen genomfördes den 6 september 2023 av utredarna Kaiwan Adl Zarabi och Anna Alm.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen tagit fram i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på inom vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Widénska gymnasiet är en kommunal gymnasieskola med Västerås kommun som huvudman. Enheten leds av en rektor. På skolenheten läser cirka 590 elever (läsåret 2022/2023) på Naturvetenskapsprogrammet, Samhällsvetenskapsprogrammet,

Ekonomiprogrammet samt Barn-och fritidsprogrammet. Skolbibliotekarien på skolenheten har en tjänst som omfattar 10 procent av en heltidstjänst.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Widénska gymnasiet i följande utsträckning:

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande delar:

- Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla samarbetet för att skapa en gemensam förståelse i frågor som rör undervisning i källkritiskt förhållningssätt.
- Lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla undervisningen genom att inkludera teoretiska resonemang och praktiska exempel för att ge eleverna verktyg att på ett medvetet sätt söka information i olika källor.
- Lärarna behöver utforma uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda källkritik i förhållande till olika sorters källor, så som bild, film, ljud och multimodala källor.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 2024-04-01 redovisa till Skolinspektionen vilka förbättringsåtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena och resultat av dessa åtgärder. Som stöd för redovisningen bör bifogad mall (bilaga 3) användas.

Observera att mallen med fördel kan skickas separat som ett worddokument.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 2022:8458) i de handlingar som sänds in.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns*.

Granskningen visar att det på Widénska gymnasiet finns ett visst samarbete för utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Lärarna strävar efter att hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad och uppdaterar sig kring den tekniska utvecklingen. Det sker dock främst inom lärarkollegiet och saknas ett skolövergripande samarbete för att skapa en gemensam förståelse om undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Det saknas även ett samarbete med skolbibliotekarien gällande arbetet med det källkritiska förhållningssättet.

I undervisningen har lärarna återkommande genomgångar, till exempel av begrepp och perspektiv inom källkritisk teori och metod. Dessutom visar de praktiskt hur

källkritisk prövning av källor genomförs och i vissa fall vad utfallet i digitala sökmotorer påverkas av. Genomgångarna omfattar dock inte alla typer av källor, så som bild, ljud och/eller video.

Granskningen visar till sist att lärarna ger stöttning och ledning i uppgifterna där eleverna får tillämpa det källkritiska förhållningssättet. Lärarna vägleder och återkopplar till eleverna kring hur de använt sig av källor. Lärarna ger även stödstrukturer, bland annat i form av väl valt innehåll och utpekade källor att använda eller instruktioner kring metod. Dessutom har lärarna ett medvetet arbete för att successivt öka elevernas självständighet och egna ansvar i takt med att de källkritiska förmågorna utvecklas, främst mellan arbetsmoment. Eleverna får dock främst använda sina förmågor på textbaserade källor och inte ljud, bild och/eller video.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att Widénska gymnasiet har vissa kontinuerliga insatser om källkritik i alla ämnen men att det i övrigt saknas ett samarbete, skolövergripande eller där skolbibliotekarien är delaktig, för att utveckla undervisningen. Lärarna strävar efter att hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad och uppdaterar sig kring den tekniska utvecklingen.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna på flera sätt håller undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad och att de har goda förutsättningar att följa med i den tekniska utvecklingen. Av intervju framkommer att lärarna regelbundet arbetar för att hålla sig uppdaterade kring hur de ska förhålla sig till den tekniska utvecklingen som ställer nya krav på uppdaterade källkritiska förhållnings- och arbetssätt. Bland annat nämner lärarna att de i förstelärargrupper och ämneslag diskuterat AI och ChatGPT och hur man kan använda det i sammanhang kopplat till undervisningen i källkritik. Lärarna har också deltagit i föreläsningar på Västerås stadsbibliotek gällande algoritmer och falska nyheter. Dock uttrycker lärarna att de gärna hade velat lära sig mer om sådana frågor, för att kunna använda fler av dessa verktyg som en del i utvecklingen av undervisningen, både generellt och i källkritik. Rektorn säger också att en av lärarna har gått en kurs i för att utveckla sin kompetens kopplat till AI och ChatGPT. Eleverna bekräftar rektorns bild och uppger att lärarna har en god kunskap om den tekniska utvecklingen och vilka digitala plattformar och forum eleverna använder sig av. Både lärare, elever och rektorn uppger att lärarna ofta får reda på elevernas digitala vanor genom kontinuerliga dialoger med eleverna.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det finns viss samverkan för att utveckla undervisningen i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt. Det saknas dock ett skolövergripande samarbete eller plan med kontinuerliga insatser gällande källkritik och källkritiskt förhållningssätt. Samtidigt visar granskningen att samtliga lärare arbetar med källkritiskt förhållningssätt utifrån sina respektive ämneskunskaper. Av intervjuer framkommer att lärarna fortbildar sig och diskuterar undervisningen i källkritiskt förhållningssätt i olika konstellationer, bland annat inom det kollegiala lärandet, i ämnesslag och i årskurslag. Det leder enligt lärarna till att källkritiken genomsyrar undervisningen. Förstelärarna har, enligt lärarna, forum där de diskuterat frågor kring källkritik kopplade till olika ämnen. Diskussionerna har sedan lyfts i större sammanhang med övriga lärarkollegor. Exempel på diskussioner som lyfts och workshops som genomförts i dessa forum är, enligt inkommen information, källkritik och trovärdiga källor samt sociala mediers inverkan på elever. Även rektorn uppger att det källkritiska perspektivet genomsyrar lärarnas arbete, men att det saknas en konkret plan kring hur de ska arbeta med det på en skolövergripande nivå. Eleverna uppger i intervjuer att de upplever att lärarna arbetar med källkritik på samma sätt och att lärarna verkar ha en gemensam utgångspunkt när de undervisar i källkritik. Som exempel nämner eleverna att alla lärare vill att de ska använda sig av trovärdiga källor som är nära ursprungskällan och där man granskat vem som skapat källan.

Det framkommer, som nämnts ovan, att det inte finns någon skolövergripande plan gällande undervisningen i källkritiskt förhållningssätt med insatser som samtliga elever får ta del av, utan arbetet är förlagt på de olika ämneslagen och lärarna. Inte heller är skolbibliotekarien involverad i några insatser kopplade till källkritik gällande exempelvis hur man söker information i olika typer av källor. Det uppges dock i intervjuerna att det planeras för ett samarbete mellan skolbibliotekarien och lärarna gällande undervisningen i källkritik, bland annat gällande informationssökning. Eleverna uppger dock att de inte känner till att skolan har en skolbibliotekarie. Rektorn uttrycker att det skulle vara fördelaktigt om de på skolan hade en gemensam strategi kring undervisningen i källkritiskt förhållningssätt, även om lärarna tar upp frågor relaterade till källkritik i ämnes- och årskurslag.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen men involverar inte i samma grad olika källor och uttryckssätt

I granskningen framkommer att ett källkritiskt förhållningssätt ständigt är närvarande i undervisningen. Undervisningen innehåller teoretiska resonemang och praktiska exempel på hur information och olika källor kan granskas och värderas. Vad som styr och påverkar utfallet av sökningar på internet omfattas också i viss grad av lärarnas genomgångar. Emellertid omfattar undervisningen bara i viss grad

sökning, granskning och värdering av olika typer av källor så som ljud, bild och video.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att lärarna lägger upp undervisningen så att ett källkritiskt förhållningssätt ständigt är närvarande i all undervisning. Av intervjuer framkommer att lärarna genomför insatser i undervisningen med fokus på källkritik samtidigt som källkritiken är invävd i flera moment i undervisningen. I undervisningen tar lärarna upp specifika källkritiska moment kopplade till respektive ämne, även om lärarna inte alltid uttryckligen säger till eleverna att de jobbar med just källkritik. Exempelvis går lärarna i samhällskunskap igenom hur olika texters tillförlitlighet, trovärdighet och relevans kan granskas och värderas genom att praktiskt visa hur det kan göras på tavlan. Även lärarna i de naturvetenskapliga ämnena har integrerat ett källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Det sker exempelvis genom övningar som tar upp pseudovetenskap, där undervisningen i källkritiken förankras till vetenskaplig teori och metod i naturvetenskapliga ämnen. I naturvetenskapliga ämnen och i svenska får eleverna jobba med hur forskning kan användas på olika sätt för att framställa en bild som inte stämmer. Eleverna uppger att de i undervisningen haft specifika källkritikuppgifter men att förhållningssättet ofta är inkluderat även i andra uppgifter.

Enligt eleverna är arbetet med källkritik invävt i all undervisning. Det sker bland annat genom att lärarna hela tiden uppmanar eleverna att förhålla sig och tänka källkritiskt. Undervisningen har dessutom ett innehåll som visar på behovet av källkritik och innehåller diskussioner för att medvetandegöra eleverna om behovet av ett kritiskt tänkande i förhållande till den information som de tar del av genom att ta upp frågor som kan kopplas till elevernas vardag. Lärarna och eleverna nämner exempelvis att de ofta tar exempel kopplade till elevernas intresseområden. Då Widénska gymnasiet är en nationellt godkänd idrottsutbildning har eleverna, enligt lärarna ett stort intresse av att bli bättre i sin idrott. Lärarna och eleverna berättar att eleverna fått öva på källkritik i uppgifter kopplade till närings- och idrottslära, samt idrottshändelser. Det är frågor som engagerar eleverna, enligt lärarna. Exempel som nämns är att de i naturvetenskapliga ämnen diskuterat forskning kring kost och träning samt hur kontroversiella händelser kopplade till idrott framstår i olika källor. Ett exempel som eleverna nämner är den spanska "kysskandalen" under världsmästerskapen i fotboll och hur nyheten framställdes i olika typer av media från olika länder. Lärarna åskådliggör behovet av kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt ytterligare genom att använda sig av till exempel kontroversiella frågor som abortfrågan, genmodifierad mat, energikällor och religion kontra vetenskap, för att visa hur sådana frågor kan vinklas ur olika perspektiv. Eleverna nämner också att de deltagit i en föreläsning där de fått diskutera kring ämnen som abort och adoption. Lärarna säger att de kontinuerligt arbetar med och utvärderar elevernas metoder och resonemang kopplade till källkritik.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Granskningen visar att lärarna undervisar om teoretiska resonemang och visar praktiska exempel på hur information och olika källor kan granskas och värderas. Av intervjuer framkommer att lärarna använder samma källkritiska begrepp i undervisningen, och att dessa är kända av eleverna. Lärarna använder och förevisar återkommande begreppen syfte, tid, beroende, tendens och relevans. Eleverna berättar att lärarna i undervisningen visat hur de kan se källornas ursprung och hur de hittar information om olika källor. Eleverna säger att lärarna ofta skriver upp olika källkritiska kriterier på tavlan och går igenom dem med eleverna. Eleverna berättar exempelvis att de i samband med en källkritisk övning kopplat till en medicinsk undersökning blivit instruerade i hur man granskar undersökningar och statistik kritiskt genom att bland annat granska antalet testpersoner och faktorer kopplade till testpersonerna som kan påverka undersökningens utfall. I undervisningen lyfter lärarna manipulativa strategier, desinformation, falska nyheter och partiska nyheter. Någon lärare har till exempel låtit eleverna läsa gamla nyheter från svenska dagstidningar, eftersom dessa var mer politiskt vinklade förr, för att se hur nyheter kan presenteras ur olika perspektiv och resonerat med eleverna om det. Eleverna säger vidare att lärarna undervisat dem om hur olika texter är uppbyggda och vad syftet är, till exempel skillnader mellan en vetenskaplig artikel och en argumenterande text. Någon lärare har tagit upp "Pizza-gate", där spridning av falska påståenden ledde till en skjutning, för att medvetandegöra eleverna kring konsekvenserna av manipulativa och falska nyheter.

Informationssökning i olika källor

Granskningen visar vidare att lärarna i viss grad undervisar om hur utfallet av sökningar på internet påverkas och styrs av algoritmer men att de i begränsad omfattning undervisar om informationssökning, granskning och värdering i olika källor.

Av intervjuerna framkommer att lärarna främst undervisar kring hur man söker på internet och källkritik kring textbaserade källor. Lärarna säger att sökning i databaser och tryckta källor främst sker inför gymnasiearbetet när eleverna läser tredje året på gymnasiet, även om de i något fall introducerar Digitala Vetenskapliga Arkivet (DiVA) och mediearkivet tidigare. Några lärare kan ge exempel på att de undervisat kring algoritmer och vad som påverkar utfallet av sökningar, men bilden delas inte av eleverna. Eleverna säger att de känner till att algoritmer styr vilket utfall de får när de söker, men att de inte har resonerat om det i undervisningen. Flera elever säger att undervisningen inte tagit upp hur man kan optimera sina sökningar på internet. Dock har lärarna tagit upp vad som styr elevernas flöden i sociala medier. Någon lärare ger exempel på att hen låtit eleverna söka på samma fras i Google, för att visa hur olika personer kan ge olika resultat, men att de inte pratat om sökningar mer fördjupat. Däremot säger eleverna att de inte lärt sig hur man söker i

tryckta källor, och saknar erfarenhet av att använda register, innehållsförteckning och rubriker. Eleverna säger i intervjuer att de önskar mer undervisning i hur algoritmer fungerar och hur de påverkar utfallet i sökningar. De uttrycker vidare en önskan att lära sig hur man söker, värderar och granskar andra källor än text. Rektorn uttrycker att undervisningen kring hur algoritmer fungerar kan utvecklas.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

I granskningen framkommer att lärarna utformar uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda ett källkritiskt förhållningssätt. Uppgifterna ger dock inte eleverna övning i att granska olika sorters källor. Lärarna ger också eleverna ett aktivt stöd och stödstrukturer för att eleverna ska utveckla sina källkritiska ställningstaganden. Vidare följer lärarna upp och ger eleverna feedback på hur de använder sig av källkritik när de söker och använder sig av information i sina uppgifter.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att eleverna får uppgifter som omfattar att de ska tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt, men uppgifterna ger dem inte möjlighet att granska olika sorters källor. Av intervjuerna framkommer att eleverna ofta får uppgifter där det källkritiska förhållningssättet ingår som en naturlig del i uppgiften. Lärarna och eleverna ger flera exempel på uppgifter där de ska söka, granska och värdera information där även ett källkritiskt resonemang ingår. Lärarna brukar visa eleverna vilka källor som är bra att använda sig av. Ibland styr de vilka källor eleverna ska använda men lärarna låter även eleverna söka fritt bland källor. Flera lärare säger att de kan börja ett moment med att visa en eller flera källor och sedan ge eleverna instruktioner att de ska komplettera med exempelvis vetenskapliga källor som de själva söker fram. Det framkommer dock att, som tidigare nämnts, eleverna i begränsad omfattning får lära sig källkritik kopplat till andra källor än text. Lärarna uppger att de främst är textbundna i arbetet med källkritik. Enligt lärarna bygger de källkritiska uppgifterna på elevernas kunskapsmässiga progression och ökar i svårighetsgrad ju längre in i utbildningen eleverna kommer. Lärarna säger också att de anpassar uppgifterna till de olika programmen och kursernas krav.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar vidare att eleverna får aktivt stöd och stödstrukturer för att utveckla sina källkritiska ställningstaganden. Av intervjuer framkommer att eleverna ges ett aktivt stöd och tydliga direktiv för hur de ska förhålla sig källkritiskt till information som de ska använda sig av i uppgiften. Lärarna kan även välja ut material och källor som eleverna ska utgå ifrån. Eleverna uppger att lärarna ofta kommunicerar hur eleverna ska söka källor och förhålla sig kritiskt till dessa när de genomför uppgifter. Ett exempel som ges av en lärare är en debattövning i engelska som kallas "The great debate". I denna övning ska eleverna debattera fritt i olika övningar,

med stöd i källor. Eleverna ska i övningen också granska och ifrågasätta varandras källor. Eleverna uppfattar också att det är tydligt vilka källkritiska aspekter de ska granska och värdera i respektive uppgift. Lärarna säger att de även har en tydlig stödstruktur kopplat till olika ämnen i form av punktlister och handböcker gällande källkritik.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Av granskningen framgår att eleverna får återkoppling från lärarna om hur de använder sig av det källkritiska förhållningssättet. Av intervjuerna framgår att lärarna ger återkoppling på hur eleverna har använt sig av källkritiska aspekter när de arbetat med sina uppgifter. Flera elever uppger att de får en kvalitativ återkoppling i uppgifter där källkritik är särskilt viktigt. Lärarna ger både skriftlig och muntlig återkoppling kring hur man behandlat källan samt ger framåtsyftande kommentarer kring vad de kan förbättra. Lärarna berättar att de ger återkoppling på källkritiskt förhållningssätt efter varje specifikt moment, både gällande hur eleverna sökt och granskat de källor som eleverna använt sig av.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att ytterligare höja verksamhetens kvalitet inom området bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande:

- Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla samverkan för att skapa en gemensam förståelse i frågor som rör undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.

Granskningen visar att Widénska gymnasiet har vissa kontinuerliga insatser om källkritik i alla ämnen men att det i övrigt saknas ett samarbete för att diskutera övergripande frågor om källkritik som inverkar på undervisningen. Inte heller är skolbibliotekarien i dagsläget delaktig för att utveckla undervisningen i källkritik. Det gör att det finns en risk att lärarna utvecklar egna praktiker och tillvägagångssätt eftersom det saknas en gemensam strategi kring hur utmaningar i undervisningen i källkritiskt förhållningssätt kan hanteras.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna, skolbibliotekarien och rektorn att diskutera den utveckling som sker inom området och hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt bedrivs, särskilt med hänsyn till de utvecklingsområden som Skolinspektionen i detta beslut identifierat kopplade till undervisningen kring informationssökning och elevernas möjlighet att använda källkritik i förhållande till olika sorters källor. Detta för att synliggöra de insatser som genomförs för att skapa en samsyn i vad som krävs för att eleverna ska utveckla ett källkritiskt förhållningssätt, med utgångspunkt i respektive ämne, och ge lärarna stöd i hur de kan hantera källkritiska frågor. Eftersom den tekniska utvecklingen är föränderlig och sker

snabbt, ställer det krav på att det finns kända strategier för lärarna att använda sig av för att hantera att elever till exempel använder sig av AI-genererade texter. Det ställer även krav på att källkritiska rutiner och strategier uppdateras utifrån förändringarna och att de kommuniceras för att skapa en tydlighet. Lärarna och skolbibliotekarien behöver få en samsyn gällande vilka rutiner, med utgångspunkt i ämnets karaktär, som bör råda på skolenheten och hålla dessa i samklang med utvecklingen inom källkritik.

- Lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla undervisningen genom att inkludera teoretiska resonemang och praktiska exempel för att ge eleverna verktyg att på ett medvetet sätt söka information i olika källor.

Granskningen visar att lärarna på många sätt lyfter källkritiskt förhållningssätt i undervisningen och ger eleverna verktyg för att söka information. Det framkommer dock att undervisningen framför allt fokuserar på källor i textformat, men inte omfattar hur eleverna söker i andra typer av källor. Undervisningen omfattar i begränsad omfattning hur sökningar på internet begränsas av algoritmer och hur sökningar formuleras vilket försvårar för eleverna att ta ställning till vilken information som är mest relevant, ur ett källkritiskt perspektiv.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna utvecklar undervisningen i källkritiskt förhållningssätt för att eleverna ska kunna söka information medvetet. Undervisningen behöver omfatta olika sorters källor, såväl tryckta källor som källor på internet och databaser. Lärarna behöver bidra med och stötta i eleverna i att skapa medvetna strategier för att söka information i exempelvis sökmotorer och databaser på internet, uppslagsböcker, böcker, tidskrifter, massmedier med mera. Undervisningen behöver även inkludera ställningstaganden utifrån mer ämnesspecifika perspektiv och mer generella källkritiska förmågor för att utveckla elevers förmåga att kritiskt söka information i digitala och andra källor.

- Lärarna behöver utforma uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda källkritik i förhållande till olika sorters källor, så som bild, film, ljud och multimediala källor.

Granskningen visar att eleverna får möjlighet att träna sitt källkritiska förhållningssätt genom de uppgifter och genom det stöd som lärarna ger. Det framkommer dock att uppgifterna sällan inkluderar olika sorters källor utan framför allt bygger på skrivna källor, och att eleverna därför saknar vägledning i relation till dessa.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna utvecklar uppgifterna så att de även omfattar andra sorters källor, för att ge eleverna möjlighet att utveckla sitt källkritiska förhållningssätt även när de använder multimodala källor, bild, film och ljud som källor. Detta innebär även att eleverna behöver få tillgång till stödstrukturer för att granska sådana källor, för att få stöttning i hur de går tillväga. Lärarna bör även bidra med tydlig återkoppling och aktiv stöttning kring hur eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt

På Skolinspektionens vägnar

X Arne Hellmark

Arne Hellmark
Beslutsfattare
Signerat av: Arne Hellmark

X Kaiwan Adl Zarabi

Kaiwan Adl Zarabi
Föredragande
Signerat av: Kaiwan Adl Zarabi

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även utredare Anna Alm deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- två lektionsobservationer
- två gruppintervjuer med elever
- en gruppintervju med lärare och skolbibliotekarie
- en intervju med rektor.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 3: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektor ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, söva och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

Bilaga 3: Mall för huvudmannens redovisning

Detta formulär kan användas som stöd för er när ni redovisar hur ni har arbetat med de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat i samband med den regelbundna kvalitetsgranskningen.

Redovisningen av vidtagna åtgärder ska fastställas av huvudmannen.

Utvecklingsområde: Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla samverkan för att skapa en gemensam förståelse i frågor som rör undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?

Utvecklingsområde: Lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla undervisningen genom att inkludera teoretiska resonemang och praktiska exempel för att ge eleverna verktyg att på ett medvetet sätt söka information i olika källor.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:

Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?

Utvecklingsområde: Lärarna behöver utforma uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda källkritik i förhållande till olika sorters källor, så som bild, film, ljud och multimodala källor.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?